

***Representation of the Components of Iran's
National Identity in the "Farsi Biamoozim" (Let's
Learn Persian) Books for Teaching Persian
Language to Non-Persian Speakers***

Naser Rashidi*

E-mail: naser.rashidi@shirazu.ac.ir

Monireh Poursaid **

E-mail: m.poursaid1996@gmail.com

Received: 2024/12/21

Revised: 2025/09/21

Accepted: 2025/09/30

Doi: 10.22034/RJNSQ.2025.496669.1657

Abstract

Language is one of the means of transferring the identity of society, and it plays an effective role in the identity formation of that society. Educational books for learning a foreign language are one of the most important and perhaps the only sources of learning that language and analyzing the content of these books to identify their strengths and weaknesses is of great importance. The current research aims "to represent the components of Iran's national identity in the "Farsi Biamoozim"(Let's Learn Persian) collection of Persian language teaching to non-Persian speakers". In particular, this research intends to determine the level of representation of different levels of Iran's national identity components in the "Farsi Biamoozim"(Let's Learn Persian) collection. Based on the desired framework, the different aspects of national identity in this research include national, geographical, cultural, and religious elements, national figures and characters, ethnicities and subcultures, events and incidents, as well as Iranian national symbols. The research method is quantitative and qualitative and has a practical approach. The research results were determined quantitatively in the form of frequency and percentage. Then the data was tested and analyzed in the "MAXQDA2022". The data of the research is the five-volume collection of books "Learn Farsi" written by Zulfiquari et al. (2012), which includes thirty chapters. The results showed that in the collection of "Farsi Biamoozim" (Let's Learn Persian) books, the components of national and cultural elements have the most frequency. The least amount of attention has been paid to the components of events and incidents, religious elements, and Iranian symbols. The findings indicate that in the "Farsi Biamoozim"(Let's Learn Persian) books, Iran's national identity components have not been equally represented. These findings can make the authors and curriculum designers aware of the importance of paying attention to the components of Iran's national identity to provide solutions to the teachers of these books in preparing and compiling new editions of Persian language teaching books for non-Persian speakers.

Keywords: Persian Language Teaching, Non-Persian Speakers, Content Analysis, Let's Learn Persian Textbooks Series, Identity, National Identity.

* Professor of English Language Teaching, Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding Author).

** M.A. of Teaching Persian to Non-Persian Learners, Shiraz University, Shiraz, Iran.

بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» (آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان)

نوع مقاله: پژوهشی

ناصر رشیدی*

منیره پورسعید**

E-mail: naser.rashidi@shirazu.ac.ir

E-mail: m.poursaid1996@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۶/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۷/۸

چکیده

زبان یکی از ابزارهای انتقال هویت جامعه است که نقش مؤثری در انتقال و شکل‌گیری هویت آن جامعه دارد. کتاب‌های آموزشی یادگیری زبان خارجی یکی از مهم‌ترین و شاید تنها منبع یادگیری آن زبان هستند و تحلیل محتوای این کتاب‌ها به منظور شناسایی نقاط قوت و ضعف آن‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار است. هدف از پژوهش حاضر «بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان» است. به‌طور خاص، این پژوهش در نظر دارد میزان بازنمایی سطوح مختلف مؤلفه‌های هویت ملی ایران را در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» مشخص کند. براساس چهارچوب موردنظر، ابعاد هویت ملی ایران در این پژوهش عبارت‌اند از: ابعاد ملی، جغرافیایی، فرهنگی، مذهبی، مشاهیر و شخصیت‌های ملی، اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها، وقایع، رخدادها و نمادهای ملی ایرانی. روش تحقیق به‌صورت کمی و کیفی و رویکرد آن نیز کاربردی است. نتایج پژوهش به‌صورت کمی در قالب فراوانی و درصد مشخص شد. سپس داده‌ها در محیط نرم‌افزار مکس کیو دی ای ۲۰۲۲ تجزیه و تحلیل شدند. داده‌های پژوهش از مجموعه‌ی پنج‌جلدی کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» به تألیف ذوالفقاری و همکاران (۱۳۸۲) جمع‌آوری شده است. نتایج نشان داد در مجموعه‌ی کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» مؤلفه‌های ابعاد ملی و مؤلفه‌های ابعاد فرهنگی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین میزان توجه به مؤلفه‌های وقایع و رخدادها و نمادهای ایرانی صورت گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که در کتاب‌های «فارسی بیاموزیم»، در ارائه مؤلفه‌های هویت ملی ایران به‌طور یکسان عمل نشده است. این یافته‌ها می‌تواند مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی را از اهمیت توجه به مؤلفه‌های هویت ملی ایران آگاه سازد تا در تهیه و تدوین و ویرایش‌های جدید کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، این کتاب‌ها راهکارهایی برای رفع نقص‌های موجود به مدرسان ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان فارسی، غیرفارسی‌زبانان، تحلیل محتوا، کتاب درسی فارسی بیاموزیم، هویت، هویت ملی.

* استاد آموزش زبان انگلیسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول).

** کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

زبان به‌عنوان ابزار اصلی برقراری ارتباط، حامل افکار و حتی سازنده‌ی هویت انسان است. هر عمل و اظهاری که از طریق زبان یا گفتار صورت می‌گیرد ارتباط عمیقی با هویت فرد دارد. زبان به‌عنوان بستر شناخت و انتقال هویت در توالی نسل‌ها عمل می‌کند و از این نظر جایگاهی ویژه دارد. در فرایند ملت‌سازی و شکل‌دهی هویت ملی، زبان نقش مهمی دارد و به‌عنوان یکی از ارکان یک ملت و هویت ملی جامعه شناخته می‌شود. بدون شک زبان فارسی یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگ و تمدن ایرانی است. از آنجاکه زبان می‌تواند به‌عنوان وسیله‌ای برای انتقال فرهنگ و تمدن ایران به جهانیان مورد استفاده قرار گیرد، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ به همین دلیل، ابداع و توسعه‌ی روش‌های سریع و آسان برای یادگیری زبان فارسی یکی از اقدامات مهم در راستای این هدف است (ن.ک: مراد صحرائی، ۱۳۹۱). در این زمینه، مؤسسات، دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی از زمان‌های گذشته تاکنون برای بهبود آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان از برنامه و منابع آموزشی و کمک‌آموزشی متعددی بهره می‌برند (ن.ک: جعفری و غیائی، ۱۳۹۹)؛ در واقع، هدف اصلی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان برقراری ارتباط مؤثر با فارسی‌زبانان در شرایط مختلف فردی و حرفه‌ای در زندگی است.

نکته‌ی مهم این است که تهیه و تنظیم منابع آموزشی مؤثر به فراگیران زبان فارسی در فرایند یادگیری زبان و برقراری ارتباط مؤثر کمک می‌کند. کتاب درسی یکی از مهم‌ترین منابع آموزشی و در واقع، یکی از قدیمی‌ترین و پرکاربردترین ابزارهای آموزشی در فرایند آموزش و پرورش است که باعث برقراری ارتباط بین فراگیران و معلمان می‌شود و تقریباً تمامی معلمان از آن بهره‌مند می‌شوند (ن.ک: اسکندری، ۱۳۹۶). هویت ملی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بسیاری از زبان‌آموزان با مطالعه مؤلفه‌های هویت ملی به درک عمیق‌تری از جنبه‌های مذهبی، تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی خود دست پیدا می‌کنند؛ بنابراین، اگر عناصر هویت ملی، به‌ویژه بُعد فرهنگی آن، با رویکردهای مناسب کمی و کیفی در منابع آموزش زبان فارسی منعکس شود، این امر می‌تواند به شناخت، درک و انتقال بهتر هویت ملی یاری رساند. در این فرایند، نمادهای ملی ایران و فرهنگ غنی آن به یادگیرندگان غیرفارسی‌زبان منتقل شده و به تدریج به تقویت و تثبیت هویت ملی - ایرانی در ذهن آنان منجر خواهد شد. این افراد، پس از بازگشت به کشورهای خود، با حفظ ارتباط و وابستگی به نمادهای ملی ایران، می‌توانند به‌عنوان سفیران فرهنگی ایران، نقش مؤثری در معرفی و گسترش فرهنگ ایرانی

ایفا کنند. به همین دلیل، منابع آموزشی زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، با توجه به فرهنگ و سبک نویسندگان این کتاب‌ها و همچنین، نیاز مخاطبان و آشنایی با نمادهای هویت ملی ایران، اهمیت بسیاری دارند و باید بازتاب‌دهنده هویت ایرانی باشند.

تلاش‌های بسیاری که تاکنون در زمینه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان انجام شده، بیشتر در خارج از کشور توسط اندیشمندان خارجی بوده است؛ اما در سال‌های اخیر، حرکت‌هایی در جهت نشر و اشاعه‌ی زبان و فرهنگ فارسی صورت گرفته و کتاب‌های زیادی به‌عنوان مواد آموزشی تدوین شده است؛ بنابراین، پاسخگویی به نیازهای گروهی که می‌خواهند زبان فارسی را بیاموزند یکی از مشکلات اساسی کشور است. این مداخله در درجه‌ی اول شامل تهیه و تدوین کتاب‌های آموزشی مناسب برای تئوری‌های یادگیری زبان دوم است. با وجود اینکه کتاب‌ها و منابع آموزشی متعددی در مراکز مختلف آموزش زبان تهیه و تدوین شده، شواهد حاکی از آن است که نیازهای واقعی زبان‌آموزان از طریق این کتاب‌ها و منابع برطرف نمی‌شود؛ علاوه‌براین، بیشتر متون درسی، ساختگی و برمبنای تجربه‌ها و سلیقه‌های شخصی نویسندگان و مؤلفان هستند؛ درحالی‌که متون واقعی بهترین منبع برای آموزش زبان دوم هستند، زیرا این متون امکان نزدیک شدن به زندگی روزمره و علاقه‌های زبان‌آموز را فراهم می‌سازند (ن.ک: غریبی و صحرايي، ۱۳۹۲).

از مشکلات دیگری که در زمینه‌ی آموزش زبان فارسی به فراگیران خارجی وجود دارد، منابع آموزشی نامناسب است و به‌ویژه می‌توان به کتاب‌های درسی که از مهم‌ترین منابع یادگیری هر زبان هستند اشاره کرد. یکی از ویژگی‌های اساسی کتاب مناسب برای آموزش زبان، داشتن نظریه‌ی زبانی و نظریه‌ی یادگیری معتبر و توجه به تفاوت‌های فراگیران و اهداف و نیازهای آن‌هاست؛ بنابراین، محتوای مطلوب کتاب‌های درسی می‌تواند زبان‌آموزان را به چالش فکری وادارد و آن‌ها را از تنگناهای فکری و ذهنی رها سازد و نیازهای عصر جدید را پاسخ دهد. اهمیت و الزام شکل‌گیری هویت ملی در بین افراد جامعه به‌خصوص کودکان، نوجوانان و جوانان نظام تعلیم و تربیت کشور را وامی‌دارد که امکانات و روش‌های مناسبی جهت ایجاد آگاهی و حس وابستگی به هویت ملی در فراگیران به‌کار گیرد. پژوهش حاضر می‌کوشد اطلاعات دقیقی از میزان توجه برنامه‌ریزان درسی به ابعاد هویت ملی ایران در مجموعه‌ی کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» ارائه کند. البته شایان ذکر است که تحقیقات گوناگونی با موضوع «ابعاد هویت ملی» در کتاب‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی انجام شده است؛ بنابراین، مسئله این است که آیا در تألیف مجموعه‌ی «کتاب‌های فارسی بیاموزیم» مؤلفه‌های هویت ملی

ایران منعکس شده است؟ و اینکه آیا به نمود مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» توجه شده است؟ بنابراین، تا آنجا که پژوهشگر حاضر اطلاع دارد، تاکنون پژوهشی به‌منظور بررسی کل متن‌ها، تمرین‌ها و فعالیت‌های این مجموعه‌ی پنج‌جلدی، براساس مؤلفه‌های هویت ملی ایران، انجام نشده است؛ به همین دلیل، این پژوهش در نظر دارد برای پر کردن این خلأ پژوهشی، به تحلیل و بررسی تمامی پرسش‌ها و تمرین‌های این مجموعه بپردازد. این پژوهش می‌تواند بازخورد مناسبی را درخصوص نحوه‌ی پرداختن به مؤلفه‌های ملی در اختیار برنامه‌ریزان درسی و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار دهد؛ از این رو، در مجموعه کتاب‌های آموزش زبان فارسی با عنوان «فارسی بیاموزیم» به تحلیل محتوای آن پرداخته شده است.

سؤالات پژوهش

– آیا مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «کتاب‌های فارسی بیاموزیم» منعکس شده است؟

– نمود مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «کتاب‌های فارسی بیاموزیم» چگونه است؟

پیشینه‌ی پژوهش

هویت ملی بالاترین سطح هویت جمعی را تشکیل می‌دهد که نشان‌دهنده‌ی روابط انسان با کشورش است. هویت ملی به معنای پاسخگویی آگاهانه‌ی یک ملت به سؤالاتی از خود است؛ اینکه چه کسی بوده و چه کسی است؟ منشأ اصلی و دائمی آن کجاست؟ دارای چه فرهنگ و تمدنی بوده و چه نقشی در توسعه‌ی تمدن جهانی داشته و همچنین، امروز چه جایگاه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی‌ای در نظام جهانی دارد. درنهایت اینکه ارزش‌های الهام‌بخش از هویت تاریخی تا چه اندازه می‌تواند در تحقق اهداف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه‌ی موردنظر مؤثر باشد. هویت ملی شامل بازتولید و بازتفسیر مستمر ارزش‌ها، نهادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی است که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و می‌توان هویت افراد را با آن الگو، میراث یا عناصر فرهنگی شناسایی کرد (ن.ک: اسمیت، ۱۳۹۱). زبان فارسی یکی از مهم‌ترین حلقه‌های زنجیره‌ی ادبیات جهان و از عوامل اصلی انتقال میراث فرهنگی بشریت و یکی از زبان‌هایی است که با

تاریخ کهن و ادبیاتی غنی شناخته می‌شود. در برخی از دوره‌های تاریخی، زبان فارسی در بسیاری از نقاط جهان زبان غالب بوده است و افراد زیادی در هر یک از این مناطق به دنبال یادگیری آن بوده‌اند؛ اما جدای از مسائل تاریخی و اجتماعی، دلایل مختلفی از جمله قدمت زبان فارسی و ادبیات آن، مسائل تجاری و اقتصادی و نیز روابط روبه‌رشد ملت‌ها در عصر تکنولوژی دست‌به‌دست هم داده و آن را به موضوع مهمی تبدیل کرده است؛ حتی در حال حاضر، توجه افراد زیادی را در سراسر جهان به خود جلب کرده است؛ از این رو، به نظر می‌رسد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مورد توجه قرار گیرد. زبان فارسی مهم‌ترین نماد تمدن و فرهنگ ایرانیان است، به‌ویژه این زبان را می‌توان ابزاری برای انتقال فرهنگ و تمدن به جهان دانست؛ به همین منظور، یکی از اقدامات اجرا شده در نقشه‌ی جامع ملی کشور، ایجاد توسعه‌ی روش‌های یادگیری سریع و آسان فارسی‌آموزی است (ن.ک: مرادصحرایی، ۱۳۹۱). یکی از راهکارهای گسترش و توسعه‌ی زبان فارسی، آموزش زبان فارسی به کسانی است که فارسی‌زبان نیستند (ن.ک: داوری اردکانی و همکاران، ۱۳۹۲). شاید دور از واقعیت نباشد که بگوییم تأسیس رشته‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان گامی بزرگ در جهت گسترش زبان فارسی در سرتاسر جهان قلمداد می‌شود؛ زیرا از یک‌سو، این رشته به آن دسته از زبان‌آموزان غیرایرانی که در کشور ایران ملزم به فراگیری زبان فارسی به‌عنوان زبان دوم هستند می‌پردازد و از طرف دیگر، فراگیران در محیط‌های خارج از ایران، زبان فارسی را به‌عنوان یک زبان خارجی آموزش می‌دهند. همچنین، مشتاقان تدریس این رشته می‌توانند با مفاهیم و اصول اصلی تدریس آن آشنایی پیدا کنند؛ از این رو، ارتقای سطح کیفی و دستیابی به اهداف این رشته نیازمند پژوهش‌ها و بررسی‌های جدی و اساسی است (ن.ک: ناجی میدانی و همکاران، ۱۳۹۳).

برای رسیدن به هر هدفی، شناختن عوامل و عناصر مؤثر در آن حوزه امری ضروری است؛ پس فهم و درک هویت ملی، تقویت و تعمیق آن نیازمند شناخت مؤلفه‌ها و اجزای مشترک آن است. این مؤلفه‌ها و اجزای وابسته‌ی آن به‌عنوان بنیان هویت ملی کشور عمل می‌کنند (ن.ک: لقمان‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱)؛ بنابراین، به دلیل پیچیدگی موضوع هویت ملی، شناخت اجزای آن دشوار است (ن.ک: لقمان‌نیا و خامسان، ۱۳۸۹). مؤلفه‌های شاخص هویت ملی در پژوهش داورپناه و همکاران (۱۳۹۵) به هفت بخش تقسیم شده است: ۱- بُعد ملی شامل زبان فارسی (نوشتن، گویش و لهجه، حفظ زبان فارسی، تلاش برای احیای آن)، لباس ایرانی، جشن‌های ملی ایرانی (عید نوروز، شب یلدا و موارد دیگر)، غرور ملی، تاریخ

کشور، دفاع از خاک و وطن؛ ۲- ابعاد فرهنگی شامل موسیقی ملی، افتخارات ادبی، میراث فرهنگی (ساختمان‌های تاریخی، صنایع دستی، لباس)، هنرهای ایرانی (نقاشی، خوش‌نویسی، معماری، موسیقی، قالی‌بافی و غیره)، غذاهای ایرانی، نام‌های ایرانی و ورزشی ایرانی؛ ۳- بُعد دینی شامل اصول و فروع دین، بزرگان دین، انبیا، ائمه‌ی اطهار (ع)، شعائر دینی (اعیاد دینی، وفات و ولادت پیامبر (ص) و ائمه) و اماکن مقدس (کعبه، حرم پیامبر و ائمه، مساجد)؛ ۴- بُعد جغرافیایی شامل مرزها، شهرها، کوه‌ها، دره‌ها، اقیانوس‌ها و غیره؛ ۵- بُعد سیاسی شامل انقلاب‌ها، انواع حکومت‌های روی کار آمده، دفاع مقدس، حزب‌ها و نهادهای سیاسی، اشخاص برجسته‌ی سیاسی و غیره؛ ۶- گروه‌های قومی، قبیله‌ای و خرده‌فرهنگ‌ها شامل قومیت ایرانی، زبان‌ها و گویش‌های محلی، آداب و سنن محلی، جشن‌ها و غذاهای محلی و غیره؛ ۷- بعد نمادهای ایرانی شامل پرچم ایران، نقشه‌ی ایران، واحد پول ایران، تقویم رسمی و ماه ایران، سرود ملی، خلیج فارس و غیره.

هاشمی و قربانعلی‌زاده (۱۳۹۳) در مطالعه‌ی خود مؤلفه‌های هویت ملی را چنین بیان می‌کنند:

الف) نماد: «آن چیزی که به‌عنوان نشانه‌ی ایرانی بودن مورد موافقت همه است، مانند پرچم ایران، سرود ملی، قله‌ی دماوند و غیره؛

ب) وقایع و رخدادها: وقایع و رخدادها در عاملیت این وقایع به مردم و حاکمیت ایران وابسته است؛ مانند ملی شدن صنعت نفت در ایران، هجرت پیامبر اکرم (ص) که در بعد هویت دینی ایرانی است؛

ج) ارزش‌ها: اندیشه و تفکراتی که مردم درباره‌ی آنچه شایسته، خوب یا بد است دارند؛ مانند ارزش جوانمردی در فرهنگ ایرانی؛

د) میراث فرهنگی: آثار مادی و معنوی‌ای که از زمان‌های دور باقی مانده‌اند و از آن‌ها برای مطالعه‌ی ملت‌ها و جوامع استفاده می‌شود. همچنین، جهت شناسایی آثار مادی تمدن‌ها و دوران تشکیل و تکامل آن‌ها سندی با ارزش به حساب می‌آیند؛

ه) مشاهیر و شخصیت‌ها: اشخاص حقیقی یا اسطوره‌هایی که در حوزه‌های مختلف مذهبی، ادبی، سیاسی، مذهبی و غیره بر تاریخ ایران تأثیر مثبت و منفی گذاشته‌اند و از این طریق مشهورند. این افراد از منشأ ایرانی برخوردارند یا با بخشی از هویت ایرانی پیوندی جدانشدنی دارند؛ همچون شخصیت پیامبر اکرم (ص) (هاشمی و قربانعلی‌زاده، ۱۳۹۳: ۵۲).

ضرورت توجه به هویت ملی ایران در کتاب‌های درسی و منابع مرتبط با نهاد آموزش و پرورش سبب شده است که پژوهش‌های متعددی در این حوزه انجام شود.

کرمی (۱۴۰۰) تحقیقی را با عنوان «بررسی میزان توجه به هویت ملی در اشعار کتاب‌های درسی دوره ابتدایی» انجام داد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اشعار موجود در کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی به مقوله‌ی هویت توجه متوازنی ندارند. در میان مؤلفه‌های هویت ملی، بیشتر به بعد تاریخی توجه شده و کمترین میزان توجه به ابعاد فرهنگی بوده است. همچنین، به ابعاد دین، زبان، جغرافیا نیز کمتر توجه شده است. مهدی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان «بازنمایی نمادهای هویت ملی در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مرکز دانشگاه فردوسی مشهد» انجام داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد نمادهای فرهنگی بیشترین فراوانی و نماد زبان فارسی کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. نتایج پژوهش مهدوی‌پور (۱۳۹۷) نیز نشان می‌دهد در چهار جلد کتاب آموزش زبان فارسی، مؤلفه‌های هویت چندگانه متعادل نیست و بالاترین میزان توجه به هویت ملی و کمترین میزان توجه به هویت قومی و محلی بوده است. در پژوهشی دیگر، داوری اردکانی، محمودی و نواب (۱۳۹۲) به بررسی «آموزش زبان فارسی، فرصتی مغتنم برای گسترش فرهنگ ایرانی» پرداختند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد وجود شاخص‌های فرهنگی در کتاب‌های شناخته‌شده یکسان نیست؛ با توجه به تأثیر این مقوله بر سایر عوامل مرتبط با توسعه و تحکیم کشور، نیازمند بازنگری است. عظیمی و لعل شاکری (۱۳۹۸) پژوهشی در رابطه با نمادهای هویت ملی ایران و افغانستان در کتاب‌های تاریخ دهم و یازدهم انجام دادند. نتایج نشان می‌دهد میزان توجه به ابعاد هویت ملی در کتاب تاریخ ایران نسبت به تاریخ افغانستان بیشتر است. در این دو کتاب بیشترین میزان توجه به مشاهیر و آثار و بناهای تاریخی بوده است. لایویر^۱ (۲۰۱۶) تحقیقی با عنوان «تاریخ مدرسه، تاریخ ملی و مسئله‌ی هویت ملی در کتاب درسی انگلستان» انجام داد. او در این پژوهش به بررسی کتاب‌های درسی تاریخ، ادبیات، موسیقی و جغرافیا در مقاطع مختلف تحصیلی انگلستان پرداخت. نتایج نشان داد در میان کتاب‌های درسی، درس تاریخ بیشترین سهم را از مقوله‌ی هویت ملی به خود اختصاص داده است و در انتقال هویت ملی و میراث ملی به دانش‌آموزان، نقش پررنگ‌تری را ایفا می‌کند. وانگ^۲ (۲۰۱۶) به بررسی «ایدئولوژی و هویت ملی در کتاب درسی زبان‌آموزان بین‌المللی چین» پرداخت. یافته‌ها نشان داد کتاب‌ها تا حد متعادلی به مقوله‌ی هویت ملی پرداخته‌اند و در این کتاب‌ها، علاوه بر پرداختن به زبان ملی چین، به مقوله‌ی میهن‌دوستی

1. Love- beer
2. Wang

تأکید بسیاری شده است؛ بنابراین، بررسی پژوهش‌های فوق و سایر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه هویت ملی ایران حاکی از آن است که تاکنون مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه کتاب‌های فارسی بیاموزیم انجام نشده است و پژوهش حاضر می‌تواند به‌عنوان گامی مثبت در جهت رفع خلأهای پژوهشی در این حوزه واقع شود.

جدول شماره ۱: مدل مفهومی پژوهش (برگرفته از داورپناه و همکاران، ۱۳۹۵ و هاشمی و قربانعلی‌زاده، ۱۳۹۳)

ابعاد ملی	شامل زبان فارسی (حفظ و پاسداشت از زبان فارسی، ویژگی‌های زبان فارسی، رسم‌الخط)، لباس ایرانی، جشن‌های ملی (نوروز، یلدا)
ابعاد جغرافیایی	شامل مرزها، پیشینه‌ی تعیین مرزهای جغرافیایی، شهرها، کوه‌ها، دریاها، دره‌ها، نام قله‌ها، دشت‌ها و بیابان‌ها، نام قاره‌ها و غیره.
ابعاد فرهنگی	شامل اسطوره‌ی ملی، مفاخر ادبی، میراث فرهنگی (آثار مادی و معنوی‌ای که از زمان‌های دور باقی مانده‌اند، بنای تاریخی، آداب‌ورسوم و هنر ایرانی مانند نقاشی، قالی‌بافی، منبت‌کاری و غیره)، نام‌های ایرانی، صنایع دستی، ورزش‌های ایرانی، مکان آموزشی (مدرسه، دانشگاه و غیره)، متون ادبی (شعر، سخن بزرگان، احادیث، آرایه‌های ادبی و غیره).
مشاهیر و شخصیت‌های ملی	شامل اشخاص حقیقی یا اسطوره‌ای که در حوزه‌های مختلف ادبی، سیاسی و مذهبی بر تاریخ ایران تأثیر مثبت یا منفی داشتند؛ ادبی: «نویسندگان، شاعران»، دینی: «مبارزان دینی»، فلسفی - علمی: «دانشمندان و فیلسوفان»، هنرمندان، ورزشکاران اسطوره‌ای، پادشاهان، رهبران ملی و غیره.
اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها	شامل اقوام ایرانی، زبان‌ها (گویش و لهجه‌ها)، گویش محلی، آداب‌ورسوم محلی، جشن‌های محلی، غذاهای محلی، لباس‌های محلی، سنت‌ها و غیره.
وقایع و رخدادها	شامل رخدادهای تاریخی، جنگ‌ها و پیروزی‌ها، انواع حکومت‌ها و سلسله‌های روی کار آمده و ازبین‌رفته، وفات و به سلطنت رسیدن نفر بعد، انقلاب‌ها، تشکیل ملت‌ها و غیره.
ابعاد مذهبی	شامل ادیان الهی، جشن‌های مذهبی، مکان‌های مقدس (حرم امامان، مساجد و غیره)، بزرگان دینی (امامان، پیامبران و غیره).
سطوح نمادهای ملی	شامل پرچم، نقشه‌ی ایران، واحد پول، تقویم رسمی، ماه‌های ایرانی، سرود ملی، خلیج‌فارس و غیره.

روش پژوهش

انواع مختلفی از تحقیقات توصیفی وجود دارد. یکی از آن‌ها تحقیقات توصیفی تحلیلی محتوا است. در این نوع پژوهش به‌منظور تعریف عینی و کیفی مضامین مفاهیم، متون، حقایق و مکان‌ها به‌صورت نظام‌مند انجام می‌شود. در این‌گونه تحقیقات، پژوهشگر سعی می‌کند مطالب را تجزیه و تحلیل و توصیف کند. به‌عنوان مثال، اگر پژوهشگری بخواهد

سختی یک کتاب یا وجود و اثربخشی مفهوم یا مفاهیم کتاب درسی را مشخص کند، باید از روش تحلیل محتوا استفاده کند (ن.ک: حافظ‌نیا، ۱۳۹۳). از بین منابع آموزشی‌ای که در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نتیجه‌ی نسبتاً موفق و مطلوبی داشته‌اند می‌توان به مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» اشاره کرد که توسط ذوالفقاری و همکاران (۱۳۸۲) تألیف شده است. در تحقیق حاضر، باتوجه به اینکه هدف ما تحلیل و بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» است، تعداد کتاب‌ها مشتمل بر پنج جلد کتاب در سطح‌های مبتدی، میانه و پیشرفته است که مورد مطالعه و پردازش قرار خواهند گرفت. این کتاب‌ها از این جهت انتخاب شدند که بیشترین قابلیت را برای حمل مفاهیم و نمادهای هویت ملی ایران دارند. برای گردآوری داده‌های مربوط به کتاب‌های آموزشی «فارسی بیاموزیم»، نخست چک‌لیست تحلیل محتوا (فهرست واریسی) توسط محقق ساخته شد. ابعاد هویت ملی ایران نیز در هشت مؤلفه تعیین شد که طبق دیدگاه‌های هاشمی و قربانعلی‌زاده (۱۳۹۳) و داورپناه و همکاران (۱۳۹۵) صورت گرفته است. برای تهیه‌ی فهرست واریسی، پس از بررسی و اعمال نظر اساتید، مؤلفه‌های هویت ملی ایران شناسایی شدند و براساس دیدگاه آن‌ها، گردآوری داده‌ها صورت گرفت. سپس محتوای کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» که شامل متن‌ها، تمرینات، تصاویر، فعالیت‌ها و درک مطلب است تحلیل شد و رخدادهای مربوط به هر مقوله و زیرمقوله‌های آن شمارش گردید. جهت اطمینان از ذکر همه‌ی موارد، پژوهشگر چندین بار یادداشت‌های خود را مرور و با مطالب کتاب چک کرد و مورد انطباق قرار داد.

واحد تحلیل فراوانی کلمات، جملات، تمرینات و تصاویر بوده است. براین‌اساس، باتوجه به سؤالات پژوهش، شاخص‌های فراوانی و درصد کافی است؛ زیرا هدف، تعیین میزان اهمیت دادن به نمادهای هویت ملی ایران است. نمادهای هویت ملی ایران که در این تحقیق موردبررسی قرار گرفته‌اند شامل ابعاد ملی، جغرافیایی، فرهنگی، مشاهیر و شخصیت‌های ملی، اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها، وقایع و رخدادهای، ابعاد مذهبی و نمادهای ایرانی است. پس از آنکه مؤلفه‌های هویت ملی ایران دسته‌بندی و به زیرشاخه‌هایی تقسیم‌بندی شدند، این مؤلفه‌ها وارد نرم‌افزار مکس کیو دی ای ۲۰۲۲ شدند و برای شمارش و فرکانس‌های داده‌ها از واحد تحلیل در نرم‌افزار مکس کیو دی ای ۲۰۲۲ استفاده شد. به‌این‌ترتیب، هر پیام در هر ستون از مؤلفه‌های هویت ملی قرار گرفت و فراوانی هر جزء در همان ستون شمارش شد. مجموع پیام‌های مؤلفه‌ی هویت ملی ایران، فراوانی کل پیام‌های کتاب را تشکیل دادند. به این منوال فراوانی هرکدام از

مؤلفه‌های هویت ملی ایران در هریک از کتاب‌های آموزشی «فارسی بیاموزیم» مشخص شد. پس از انجام کدگذاری، به‌منظور کنترل پایایی کدگذاری‌ها، پژوهشگر حاضر یک ماه بعد از انجام کدگذاری، چند درس از کتاب را به‌صورت تصادفی کدگذاری کرد تا از انجام کدگذاری‌ها بدون خطا مطمئن شود.

یافته‌های پژوهش

همان‌گونه که در جدول شماره‌ی ۲ ملاحظه می‌شود، تحلیل محتوای کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» حاکی از این است که بیشترین فراوانی در جلد اول، دوم و سوم مربوط به مؤلفه‌های ابعاد ملی، فرهنگی و جغرافیایی است. در جلد چهارم نیز بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های ابعاد فرهنگی، ملی و مشاهیر و شخصیت‌های ملی است. در جلد پنجم کتاب «فارسی بیاموزیم»، بیشترین فراوانی متعلق به مؤلفه‌های بعد فرهنگی، مشاهیر و شخصیت‌های ملی و بعد ملی است. کمترین فراوانی در جلد اول مربوط به ابعاد مذهبی به تعداد ۶ و وقایع و رخدادها به تعداد ۸ است. در جلد دوم کمترین فراوانی مربوط به وقایع و رخدادها به تعداد ۲۹ است. در جلد سوم، چهارم و پنجم مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» کمترین فراوانی مربوط به نمادهای ایرانی به ترتیب جلد‌ها به تعداد ۵۵، ۵۲، ۸۸ است.

جدول شماره ۲: مجموع درصد و فراوانی مؤلفه‌های هویت ملی در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم»

کتاب‌ها	فارسی بیاموزیم ۱		فارسی بیاموزیم ۲		فارسی بیاموزیم ۳		فارسی بیاموزیم ۴		فارسی بیاموزیم ۵	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
مؤلفه‌ها	۴۲/۲٪	۹۴۴	۳۲/۲٪	۱۳۷۶	۳۷/۳٪	۶۰۶	۱۶/۹٪	۶۵۱	۱۸/۳٪	۶۵۱
ابعاد ملی	۰/۲٪	۵	۲/۳٪	۳۷	۱/۵٪	۲۱	۰/۱۶٪	۴	۰/۱٪	۴
جشن‌های ملی	۲۱/۹٪	۴۹۰	۱۶/۳٪	۳۷۰	۱۰٪	۱۸	۰/۵٪	۱۸	۰/۵٪	۱۸
لباس ایرانی	۳/۹٪	۸۷	۳/۶٪	۱۰۶	۰/۸٪	۳۰	۲/۸٪	۸۳	۲/۳٪	۸۳
رسم‌الخط	۰/۵٪	۱۱	۲/۷٪	۷۹	۲/۲٪	۵۹	۲/۲٪	۱۷۲	۶/۱٪	۱۷۲
ویژگی زبان فارسی	۱۳/۶٪	۳۰۵	۴/۴٪	۷۹۱	۲۱/۴٪	۲۶۴	۷/۴٪	۲۵۴	۷/۱٪	۲۵۴
حفظ و پاسداری از زبان فارسی و..	۲/۱٪	۴۶	۲/۹٪	۸۵	۱/۸٪	۶۵	۴/۱٪	۱۴۵	۳/۴٪	۱۴۵
زبان فارسی	۱۲/۳٪	۲۷۶	۱۶/۶٪	۴۸۶	۱۰/۶٪	۳۹۷	۱۳٪	۴۳۱	۶/۱٪	۴۳۱
ابعاد جغرافیایی	۰/۱٪	۳	۱٪	۱۹	۰/۵٪	۸	۰/۶٪	۲۲	۰/۳٪	۷
قاره‌ها	۰/۱٪	۳	۰/۵٪	۱۴	۰/۸٪	۴۹	۱/۴٪	۲۲	۰/۶٪	۲۲
دشت و بیابان	۰/۰۱	۱	۰/۱٪	۳	۰/۲٪	۸	۰	۱	۰/۰۱	۱
قله‌ها	۰/۰۱	۰	۰/۱٪	۲	۰/۱٪	۲	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۱
دره‌ها	۰/۶٪	۱۷	۱/۳٪	۳۶	۰/۴٪	۲۵	۰/۷٪	۲۴	۰/۷٪	۲۴
دریاها	۰/۵٪	۱۱	۱/۱٪	۴۹	۱/۳٪	۴۹	۰/۷٪	۲۴	۰/۶٪	۲۱
کوه‌ها										

۲/۷٪	۹۵	۳/۹٪	۱۳۹	۲/۸٪	۱۰۵	۴/۸٪	۱۴۰	۳/۸٪	۸۶	شهرها
۱٪	۳۶	۴/۱٪	۱۴۸	۴/۴٪	۱۶۲	۰/۶٪	۱۷۶	۵/۲٪	۱۱۶	پیشنه‌ی جغرافیایی و...
۰/۳٪	۱۲	۰/۶٪	۲۳	۰/۷٪	۲۴	۲/۲٪	۶۴	۱/۷٪	۳۰	مرزها
۴۲/۹٪	۱۵۲۸	۴۳/۱٪	۱۵۴۱	۲۹٪	۱۰۷۱	۲۸/۲٪	۸۲۷	۳۳/۷٪	۷۵۵	ابعاد فرهنگی
۰/۸٪	۲۹	۲/۶٪	۹۲	۲/۷٪	۹۹	۳/۵٪	۱۰۴	۴/۹٪	۱۰۹	مکان آموزشی
۱۵/۶٪	۵۵۶	۷/۹٪	۲۸۲	۲/۵٪	۹۱	۲٪	۵۹	۰/۳٪	۵	متون ادبی
۶/۳٪	۲۲۳	۸/۱٪	۲۹۰	۱/۱٪	۴۰	۰/۱٪	۴	۰	۰	اسطوره‌ها
۰	۰	۰/۲٪	۶	۱/۱٪	۴۱	۱/۴٪	۴۲	۲/۷٪	۶۰۱	ورزش ایرانی
۰	۰	۰/۷٪	۲۴	۰/۷٪	۲۶	۲٪	۵۸	۰/۸٪	۱۷	صنایع دستی
۶/۵٪	۲۳۱	۱۲/۵٪	۴۴۶	۸/۱٪	۲۹۸	۷/۸٪	۲۳۰	۱۷/۷٪	۳۹۷	نام‌های ایرانی
۴/۲٪	۱۵۰	۱/۵٪	۵۳	۶/۱٪	۲۲۶	۵/۸٪	۱۷۰	۱/۵٪	۳۳	میراث فرهنگی
۹/۵٪	۲۳۹	۹/۷٪	۳۴۸	۶/۸٪	۲۵۰	۵/۵٪	۱۶۰	۶٪	۱۳۴	مفاخر ادبی
۲۱/۵٪	۷۶۶	۱۵/۵٪	۵۵۴	۹/۳٪	۳۴۱	۶/۸٪	۲۰۰	۱٪	۲۳	مشاهیر و شخصیت‌های ملی
۱۴/۹٪	۵۲۱	۱۰/۴٪	۳۷۱	۳/۷٪	۱۳۵	۴/۴٪	۱۳۰	۰/۸٪	۱۸	نویسندگان و شاعران
۰/۱٪	۴	۴/۱٪	۱۴۶	۱/۷٪	۶۲	۱٪	۳۰	۰/۰۱٪	۱	هنرمندان و ورزشکاران اسطوره‌ای
۰/۱٪	۲	۰/۳٪	۱۲	۱/۱٪	۳۹	۰/۹٪	۲۶	۰/۰۳٪	۲	دانشمندان و فیلسوفان
۵/۱٪	۱۸۱	۴/۱٪	۱۴۶	۳٪	۷۴	۰/۳٪	۹	۰	۰	پادشاهان و رهبران
۱/۳٪	۴۸	۰/۵٪	۱۸	۰/۸٪	۳۱	۰/۲٪	۵	۰	۰	مبارزان دینی سیاسی اجتماعی
۲/۵٪	۹۰	۶/۲٪	۲۲۳	۴/۳٪	۱۵۴	۸/۷٪	۲۵۴	۳/۴٪	۷۵	اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها
۰/۰۱٪	۱	۰/۲٪	۶	۰/۸٪	۳۱	۰/۶٪	۱۷	۰/۰۱٪	۱	اقوام ایرانی
۰/۱٪	۴	۰/۸٪	۳۰	۱٪	۳۷	۲/۴٪	۷۱	۰/۴٪	۱۰	سنت‌ها
۰/۰۱٪	۱	۰/۳٪	۹	۰/۸٪	۲۸	۰/۸٪	۲۸	۰	۰	لباس محلی
۰/۶٪	۲۳	۱/۳٪	۴۷	۰/۲٪	۶	۲/۷٪	۸۰	۱/۶٪	۳۵	غذای محلی و ایرانی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۶٪	۱۸	۰	۰	جشن‌های محلی
۰/۲٪	۷	۰/۶٪	۲۳	۰/۴٪	۱۳	۰/۱٪	۵	۰/۰۱٪	۱	آداب و رسوم
۰/۶٪	۲۲	۰/۴٪	۱۴	۰/۰۱٪	۱	۰	۱	۰	۰	کوبش محلی
۰/۹٪	۳۲	۲/۶٪	۹۴	۱٪	۳۸	۱/۶٪	۴۲	۱/۱٪	۲۹	زبان‌ها
۲/۸٪	۱۰۰	۲/۵٪	۹۱	۲/۵٪	۹۴	۱٪	۲۹	۰/۴٪	۸	وقایع و رخدادها
۰/۷٪	۲۸	۰/۶٪	۲۱	۰/۳٪	۱۲	۰/۴٪	۱۴	۰/۱٪	۳	انواع سلسله‌ها
۰/۱٪	۴	۰/۱٪	۳	۰/۳٪	۱۲	۰	۰	۰	۰	رخدادهای تاریخی
۰/۴٪	۱۳	۱٪	۳۴	۱٪	۳۷	۰/۳٪	۱۲	۰/۴٪	۵	تشکیل ملت‌ها
۰/۸٪	۱۹	۰/۱٪	۳	۰/۲٪	۸	۰/۰۱٪	۱	۰	۰	انقلاب‌ها
۰/۴٪	۱۴	۰/۴٪	۱۶	۰/۳٪	۱۰	۰/۱٪	۲	۰	۰	وفات‌ها و سلطنت‌ها

۰/۱۶٪	۲۲	۰/۴٪	۱۴	۰/۴٪	۱۵	۰	۰	۰	۰	چنگ‌ها و پروزی‌ها
۴/۳٪	۱۵۴	۲/۲٪	۷۷	۲/۵٪	۱۷۲	۱٪	۶۷	۰/۳٪	۶	ابعاد مذهبی
۰/۰۱٪	۱	۰	۰	۰/۰۱٪	۱	۰/۱٪	۳	۰	۰	جشن‌های مذهبی
۱/۵٪	۵۴	۱/۲۵	۴۲	۲/۵٪	۹۴	۰/۴٪	۱۳	۰	۰	بزرگان دین
۰/۱٪	۳	۰/۳۵	۱۰	۰/۹٪	۳۴	۰/۳٪	۱۰	۰/۱٪	۰	مکان مقدس
۲/۷٪	۹۶	۰/۷٪	۲۵	۱/۴٪	۴۴	۱/۳٪	۴۱	۰/۲٪	۴	تمام ادیان
۱/۵٪	۵۵	۱/۵٪	۵۲	۲/۴٪	۸۸	۴/۲٪	۱۲۴	۶/۶٪	۱۴۸	نمادهای ایرانی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۱٪	۱	۰	۰	سرود ملی
۰/۳٪	۸	۰/۲٪	۶	۱/۵٪	۵۵	۰/۹٪	۲۶	۳/۵٪	۷۹	ماه‌های ایرانی
۰/۰۱٪	۱	۰/۲٪	۶	۰/۹٪	۲۵	۰/۱٪	۲	۰/۸٪	۱۹	تقویم رسمی
۱/۳٪	۴۶	۱٪	۳۴	۰/۲٪	۶	۱/۸٪	۴۶	۱/۶٪	۴۰	واحد پول
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۱٪	۳	۰/۳٪	۶	نقشه ایران
۰	۰	۰/۲٪	۶	۰/۱٪	۲	۰/۸٪	۲۳	۰/۲٪	۴	پرچم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۸٪	۲۳	۰	۰	خلیج فارس وسایر نمادها
۲۵۷۷		۳۵۷۷		۲۶۹۲		۲۹۳۲		۲۲۳۶		مجموع کل مؤلفه‌ها

طبق نتایج به‌دست‌آمده از جدول شماره‌ی ۲، تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی بیاموزیم (جلد اول تا سوم) در زمینه‌ی هویت ملی ایران به ما نشان می‌دهد که بیشترین آمار مربوط به مؤلفه‌های بعد ملی است. داده‌های جدول شماره‌ی ۲ نمایانگر این است که از بین مؤلفه‌های بعد ملی، شاخص لباس ایرانی بیشترین فراوانی و جشن‌های ملی کمترین فراوانی را دارد. این درحالی است که در جلد چهارم و پنجم، شاخص لباس‌های ایرانی کمترین میزان فراوانی را داشته است. لباس‌های ایرانی بخش مهم و جدایی‌ناپذیری از هویت ملی و فرهنگی ایران به‌شمار می‌روند و همواره نمادی از تاریخ، هنر و سنت‌های این دیار در طول زمان بوده‌اند. طراحی لباس‌های ایرانی از نقوش و طرح‌های باستانی الهام گرفته است و می‌تواند نقش مؤثری در حفظ هویت ملی ایران در عرصه‌ی مد ایفا کند؛ لذا لباس‌های ایرانی به‌عنوان نمادی از فرهنگ، این توانایی را دارد که هویت ملی را در جامعه تقویت کند و حس همبستگی و افتخار به ملیت را برانگیزد. در جلد اول تا پنجم این مجموعه، جشن‌های ملی کمترین فراوانی را دارد و جشن‌های ایرانی در تقویت هویت ملی ایران نقشی اساسی ایفا می‌کنند. این آیین‌های ایرانی که از ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی برخوردار است نماد وحدت و اشتراکات فرهنگی میان ایرانیان به‌شمار می‌رود. همچنین، جشن‌های ایرانی به‌عنوان نمادی از وحدت و هویت ایرانی شناخته می‌شوند. جشن‌ها با فراهم کردن فرصتی برای گردهمایی و تعامل، به تقویت اشتراکات فرهنگی کمک کرده و حس تعلق به هویت ملی را تقویت می‌کند. از نتایج به‌دست‌آمده می‌توان نتیجه گرفت در این مجموعه به‌طور متعادل و متوازن به این مؤلفه‌ها پرداخته نشده است.

در بخش ابعاد فرهنگی، در جلد اول تا پنجم، شاهد این هستیم که نام‌های ایرانی بیشترین فراوانی را دارد و کمترین فراوانی مربوط به صنایع دستی و ورزش‌های ایرانی است. هویت ملی ایران در اسامی ایرانی از طریق زبان، تاریخ، فرهنگ و نمادهای ایرانی جلوه‌گر می‌شود. انتخاب نام‌های اصیل ایرانی به‌ویژه آن‌ها که از تاریخ و فرهنگ پربار ایران سرچشمه می‌گیرد، می‌تواند بازتابی از هویت باشد. نام‌های ایرانی که ریشه در زبان فارسی دارند، از جمله نام‌های تاریخی و ادبی، می‌توانند نمادی از زبان و فرهنگ فارسی باشند. مؤلفه‌ی نام‌های ایرانی، از بخش ابعاد فرهنگی در مجموعه‌ی فارسی بیاموزیم، از تعادل خاصی برخوردار است. صنایع دستی و هنرهای ایرانی مانند سفالگری، میناکاری، قالی‌بافی، منبت‌کاری که دارای شهرت جهانی هستند، با پیشینه‌ی چندهزارساله و تنوع چشمگیر، به‌عنوان بخشی از فرهنگ و هویت ملی کشور ما شناخته می‌شوند. صنایع دستی بازتابی از روح ملت‌ها و هنر نسل‌های مختلف یک سرزمین است که از طریق آن ویژگی‌های فرهنگی منتقل می‌شود. همچنین، ورزش‌های سنتی ایرانی و بازی‌های ایرانی به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی، نقش ویژه‌ای در تقویت و حفظ هویت ملی دارند. ورزش‌های سنتی نه‌تنها جنبه‌ی سرگرمی دارند، بلکه وسیله‌ای برای انتقال ارزش‌ها و سنت‌ها و فرهنگ ایرانی به نسل آینده محسوب می‌شوند؛ بنابراین، پاسداری و گسترش این ورزش‌ها در راستای تقویت هویت ملی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ورزش‌های سنتی ایرانی همچون چوگان، کشتی و ورزش زورخانه‌ای به‌واسطه‌ی پیشینه‌ی تاریخی، فرهنگی و زیبایی‌شناسی، همواره برای فراگیران غیرفارسی‌زبان جذاب بوده‌اند. چوگان به‌عنوان یکی از کهن‌ترین ورزش‌های جهان و ورزش زورخانه‌ای به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین ورزش‌های ایرانی، نمایانگر تاریخ و فرهنگ غنی این سرزمین هستند. علاوه‌براین، اجرای حرکات هماهنگ، تناسب‌اندام ورزشکاران و تلفیق موسیقی با این ورزش‌ها، جذابیت‌های دیداری و شنیداری آن‌ها را دوچندان می‌کند؛ لذا می‌توان گفت ورزش‌های ایرانی و صنایع دستی جایگاه کم‌رنگ‌تری نسبت به سایر مؤلفه‌های ابعاد فرهنگی دارد و در جلد پنجم به آن توجه نشده است.

مشاهیر و شخصیت‌های ملی در جلد یک و دو با فراوانی ۲۳ و ۲۰۰ کمترین فراوانی را دارد و در جلد پنجم و چهارم و سوم رشد بسیار و با فراوانی ۷۶۶ و ۵۵۴ و ۳۴۱ میزان درخور ملاحظه‌ای از فراوانی را دارد. درباره مؤلفه‌ی مشاهیر و شخصیت‌های ملی ایران بیشترین توجه به شاخص نویسندگان و شاعران ایرانی بوده است؛ متن‌های ادبی، حکایت‌ها، داستان‌های کوتاه مربوط به اسطوره‌های ملی ایران و

اشعار شاعرانی مانند سعدی، حافظ، عطار نیشابوری، پروین اعتصامی و غیره که به فراگیران غیرفارسی‌زبان کمک می‌کنند تا با ادبیات ایران، نویسندگان و شاعران و نیز اسطوره‌های ملی که در فرهنگ یک ملت ریشه دارند، آشنا شوند.

زبان فارسی نقشی حیاتی به‌عنوان عنصری وحدت‌بخش ایفا می‌کند و تأثیر بسزایی در هویت ملی و ارتباط با محیط جغرافیایی دارد. این زبان می‌تواند بستری برای گسترش ارتباطات، ترویج فرهنگ و تقویت هویت ملی فراهم کند. ابعاد جغرافیایی نقش مهمی در شکل‌گیری و تقویت هویت ملی ایفا می‌کند. جغرافیای یک منطقه با تأثیر بر فرهنگ، اقتصاد و تاریخ، در ایجاد حس تعلق و هویت ملی نقش اساسی دارد. تمدن بزرگ ایران از جمله تمدن جیرفت، شهر سوخته، ایلام، چغامیش، تپه‌ی حصار و غیره، در ابعاد جغرافیایی وسیعی گسترش یافته‌اند. این تمدن‌ها در شهرها و مناطق مختلف ایران قرار داشته‌اند. کشور ایران به‌دلیل تنوع آب‌وهوایی و داشتن مناطق بیابانی، کوهستانی و جلگه‌ای به‌عنوان یک کشور چهارفصل شناخته می‌شود. درست است که این قبیل مسائل مربوط به درس جغرافیاست، ولی انتظار می‌رفت در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» در قالب درس یا تصاویر، از مکان‌های طبیعی مانند دره‌ها، قلعه‌ها، دشت‌ها و بیابان و نیز شهرهایی که تمدن بزرگ ایران را در خود جای داده‌اند، بیشتر صحبت شود تا فراگیران غیرفارسی‌زبان با مناطق طبیعی و شهرهایی که در تاریخ خود فرهنگ‌ها، سنت‌ها، آداب‌ورسوم، موسیقی، هنر و معماری را جای داده‌اند بیشتر آشنا شوند.

بخش اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها فراوانی‌های ۷۵، ۲۵۴، ۱۵۴، ۲۲۳، ۹۰ را به خود اختصاص داده است. لباس‌های محلی، جشن‌های محلی، غذاهای ایرانی و محلی، سوغاتی‌های ایرانی و سنت‌ها بخشی از فرهنگ و آداب‌ورسوم مردم ایران را شکل می‌دهند. لهجه‌های گوناگون، لباس‌های متنوع، پوشش مختلف، سبک زندگی متفاوت، آداب‌ورسوم، غذاهای گوناگون و همچنین، مهمان‌نواز بودن ایرانیان و اقوام مختلف که در مناطق گوناگون ایران زندگی می‌کنند؛ شاید دیدن این‌ها برای فراگیران زبان فارسی، چه در داخل ایران چه خارج از ایران، جزء اهداف اصلی مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» نباشد؛ اما اشاره به این موضوعات می‌تواند مفید باشد و غیرفارسی‌زبانان با این سبک زندگی اقوام ایرانی و فرهنگ‌های مردم ایران بیشتر آشنا شوند؛ از این رو، در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» به‌صورت قابل‌قبولی به آن پرداخته شده است.

جدول شماره‌ی ۲ به ما نشان می‌دهد که مؤلفه‌های وقایع و رخدادها با فراوانی ۸، ۲۹، ۹۴، ۹۱، ۱۰۰ جایگاه کم‌رنگ‌تری در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» داشته‌اند. کشور

ایران از تمدن خاصی برخوردار است. هریک از این تمدن‌ها در دوره‌های مختلف و در طول تاریخ حوادث بسیاری را تجربه کرده و از سر گذرانده‌اند. این مؤلفه مربوط به کتاب تاریخ است؛ اما دانستن رخداد‌های تاریخی و تمدن ایران و فرهنگ ایرانی باعث افزایش عرق ملی می‌شود. ملت ایران از دیرباز تاکنون عاشق خاک و سرزمین خود بوده‌اند؛ در واقع، حس میهن‌پرستی در باور مردم ایران جایگاه ویژه‌ای دارد و حتی برای نگهداری از آن جان‌فشانی نیز کرده‌اند. جنگ‌ها و پیروزی‌ها، دفاع از سرزمین مادری در مقابل متجاوزان، پهلوانی و دل‌آوری‌های مردم ایران در طول تاریخ برای حفظ آبادانی سرزمین خود از رخداد‌های تاریخی مهم ایران است که در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» به آن‌ها توجه چندانی نشده است و از این مؤلفه در جلد اول و دوم غفلت شده است.

نمادهای ملی ایران فراوانی‌های ۱۴۸، ۱۲۴، ۸۸، ۵۲، ۵۵ را داراست. در بین شاخص‌های نمادهای ایرانی سرود ملی، نقشه‌ی ایران، پرچم، خلیج‌فارس و سایر نمادهای مربوط به ایران کمترین میزان فراوانی را دارند و حتی در بعضی از جلدهای «فارسی بیاموزیم» اصلاً به آن‌ها پرداخته نشده است و مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. پرچم به‌عنوان یکی از نمادهای مهم و تأثیرگذار، نقشی اساسی در شکل‌گیری هویت ملی ایفا می‌کند و بیانگر اتحاد و عزت یک ملت است. طراحی، رنگ‌ها و نمادهای منحصر به فرد آن، تاریخچه و فرهنگ یک کشور را بازتاب می‌دهد و موجب تقویت حس تعلق و افتخار شهروندان نسبت به وطنشان می‌شود. سرود ملی نقش قابل‌توجهی در شکل‌دهی و تقویت هویت ملی ایفا می‌کند. این نماد ملی با برانگیختن احساس اتحاد، میهن‌دوستی و افتخار ملی در میان مردم، تأثیری عمیق می‌گذارد. محتوای سرود که بیشتر بازتاب‌دهنده‌ی ارزش‌ها، آرمان‌ها و تاریخ ملت است، به افزایش حس تعلق و تقویت هویت ملی یاری می‌رساند. به شاخص پرچم و سرود ملی فقط در جلد دوم اندک اشاره‌ای شده است و در سایر جلدها توجه چندانی به آن نشده است.

بخش ابعاد مذهبی دارای فراوانی‌های ۶، ۶۷، ۷۷، ۱۵۴ و ۱۷۳ است. در میان شاخص‌های این بُعد، «جشن‌های مذهبی» کمترین میزان فراوانی را دارند؛ به‌گونه‌ای که در جلدهای اول و چهارم کتاب «فارسی بیاموزیم» به آن‌ها پرداخته نشده است. دین رسمی ایران نمونه‌ای از عناصر اصیل ایرانی در هویت‌بخشی به مردم به‌شمار می‌آید و اسلام بخشی از هویت ملی کشور محسوب می‌شود. البته شایان ذکر است که هدف اصلی مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» تمرکز بر بُعد مذهبی نبوده است. با این حال، آشنایی با شاخص‌های مذهبی همچون جشن‌های مذهبی، پوشش اسلامی و مکان‌های زیارتی

می‌تواند برای غیرفارسی‌زبانانی که در ایران مشغول تحصیل هستند، اطلاعات مفیدی درباره‌ی محیط اجتماعی و فرهنگی پیرامونشان فراهم آورد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

براساس تحقیقات انجام‌شده، مفهوم هویت ملی در ایران تاریخچه طولانی و فراگیر دارد. در هر دوره‌ای، مورخان و سیاستمداران به اهمیت هویت ملی پرداخته و تلاش می‌کنند از تمام منابع ممکن برای تقویت آن بهره ببرند. یکی از نهادهایی که همواره به‌عنوان بستری برای ارائه شناخت و آگاهی و همچنین، حفظ و تثبیت هویت ملی شناخته شده، نهاد آموزش و پرورش است. آموزش هویت ملی، در ابتدا به تأمین نیازهای هویتی افراد برای ایجاد شناخت و جلوگیری از بحران‌های هویتی و به دنبال آن، به‌عنوان ابزاری برای حفظ و تثبیت هویت و اقتدار ملی در زمینه‌های مختلف، به‌ویژه در معرض جهانی شدن، مطرح است؛ به‌عبارت دیگر، افراد در مدرسه و در برخورد با عناصر مختلف، به‌خصوص منابع درسی، با شناخت و ارتباط عمیق‌تر با هویت ملی خود هم‌صدا می‌شوند و تلاش می‌کنند تا آن را حفظ و حمایت کنند که این امر درنهایت، به حفظ اقتدار و انسجام ملی خواهد منجر شد.

نتایجی که از یافته‌های پژوهش حاضر به‌دست‌آمده حاکی از آن است که در جلد اول مجموعه «فارسی بیاموزیم» (دوره مقدماتی) به نمادهای ایرانی و اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها کمتر توجه شده است؛ به نمادهای مشاهیر و شخصیت‌ها، وقایع و رخدادها، ابعاد مذهبی خیلی کم اشاره شده است و تعداد آن‌ها انگشت‌شمار است و تعدادی از زیرمقوله‌ها هیچ فراوانی‌ای را به خود اختصاص نداده‌اند. جلد اول کتاب «فارسی بیاموزیم» به‌طور نامتوازن به مؤلفه‌های ابعاد هویت ملی ایران پرداخته است؛ از این‌رو، می‌توان جلد اول مجموعه فارسی بیاموزیم با پژوهش مهدی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «بازنمایی نمادهای هویت ملی در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مرکز دانشگاه فردوسی مشهد» در انعکاس مؤلفه‌های ابعاد فرهنگی و جغرافیایی همسو و مؤلفه‌ی دینی و زبان فارسی ناهمسو با پژوهش حاضر دانست. در جلد دوم مجموعه «فارسی بیاموزیم» (دوره میانه) به مؤلفه‌های اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها، مشاهیر و شخصیت‌ها، نمادهای ایرانی نسبت به جلد اول بیشتر توجه شده است؛ اما به مؤلفه‌های وقایع و رخدادها و بعد مذهبی کمتر توجه شده است و به بعضی از زیرمؤلفه‌ها اصلاً توجه نشده است؛ بنابراین، جلد دوم مجموعه فارسی بیاموزیم را می‌توان با پژوهش صانعی و رزم‌آزما (۱۳۹۹) با عنوان «تحلیل

محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی مقطع ابتدایی از نظر میزان توجه به هویت ملی و هویت دینی» در بعد مؤلفه‌ی دینی، با پژوهش حاضر ناهمسو دانست. همان‌گونه که اشاره شد، در جلد سوم مجموعه «فارسی بیاموزیم» (دوره میانه) مؤلفه‌های ملی و فرهنگی دارای بیشترین فراوانی هستند، ولی به مؤلفه‌های وقایع و رخدادها و نمادهای ایرانی تمدن ایران و فرهنگ ایرانی آنچنان که باید توجه نشده است. جلد سوم مجموعه فارسی بیاموزیم با پژوهش جدیدی و محمدآبادی (۱۳۹۴) با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی و علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی از حیث توجه به هویت ملی بر محور استانداردهای مصوب» براساس انعکاس مؤلفه‌ی فرهنگی و نمادهای ایرانی همسویی و مشابهت دارد.

نتایج نشان داد که در جلد چهارم مجموعه «فارسی بیاموزیم» به مؤلفه‌های ابعاد فرهنگی، ملی و مشاهیر و شخصیت‌ها بیشتر توجه شده است و به نمادهای جغرافیایی و اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها کمتر پرداخته شده است؛ اما به مؤلفه‌های وقایع و رخدادها، نمادهای ایرانی و ابعاد مذهبی توجه نشده است. نتایج پژوهش حاضر را می‌توان کاملاً مشابه و همسو با تحقیقات موسی‌پور و منصور (۱۴۰۱) دانست که به بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی در کتب مطالعات اجتماعی در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ پرداخته است. هر کشوری برای تداوم ثبات و بقای خود، نیازمند تداوم عناصر حیاتی است. اصلی‌ترین بنیاد در انسجام‌بخشی حیات کشور هویت ملی است. با توجه به هدف اصلی پژوهش با عنوان بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی ایران در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم»، با در نظر گرفتن مباحثی که در تحقیق با آن روبه‌رو شدیم، به بررسی و پاسخ به سؤالات این تحقیق می‌پردازیم.

درخصوص سؤال اول که آیا مؤلفه‌های هویت ملی در مجموعه کتاب‌های فارسی بیاموزیم منعکس شده است، براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت در مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» به مؤلفه‌های هویت ملی ایران توجه شده است؛ با این حال، توزیع این مؤلفه‌ها در کتاب‌ها متوازن نیست؛ به عبارت دیگر، هر جلد بیشتر بر یک مؤلفه خاص تمرکز دارد و در نتیجه، برخی ابعاد هویت ملی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که برای ارتقای کارآمدی مجموعه، بازنگری در نحوه‌ی توزیع و پوشش مؤلفه‌های هویت ملی ضروری است.

در ارتباط با سؤال دوم پژوهش مبنی بر اینکه نمود مؤلفه‌های هویت ملی در مجموعه کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» چگونه است؟ با توجه به نتایج به دست آمده از مجموعه‌ی «فارسی بیاموزیم» می‌توان گفت به‌طور متعادل و یکسان به مؤلفه‌های هویت پرداخته نشده است. همچنین، شایان ذکر است امکان گنجاندن تمام مؤلفه‌های هویت ملی ایران در این

مجموعه وجود نداشت؛ بنابراین، باید مؤلفه‌ها را بسته به نوع موقعیتشان در هم ادغام کرد و از طریق آموزش بیشتر به آن پرداخت. در فرایند آموزش زبان، از آنجاکه هویت ملی زمینه‌ساز همبستگی بین اقوام است، شایسته است در جلد ۱ و ۵ از این مجموعه، به نمادهای اقوام و خرده‌فرهنگ‌ها بیشتر توجه شود تا ساختار هویت ملی براساس یک توازن منطقی در کتاب‌های درسی جایگاه خود را پیدا کند. درمورد مؤلفه‌ی زبان و حفظ و پاسداشت از زبان فارسی، لباس ایرانی و جشن‌های ملی (مؤلفه‌های مربوط به ابعاد ملی)، جلد پنجم این مجموعه کمترین توجه و جلد دوم بیشترین توجه را داشته است. درمورد مؤلفه‌های نام‌های ایرانی، اسطوره‌های ملی و مفاخر ادبی (مؤلفه‌های مربوط به ابعاد فرهنگی) در جلد چهارم این مجموعه بیشترین توجه و در جلد اول این مجموعه کمترین توجه شده بود. به مؤلفه‌های مربوط به ابعاد مذهبی در جلد ۲، ۳، ۴ و ۵ این مجموعه اندک اشاره شده و در جلد ۱ این مجموعه به این موضوع توجه نشده است. مؤلفه‌ی نمادهای ایرانی و درمورد مؤلفه‌های ماه‌های ایرانی و واحد پول بیشترین توجه در این مجموعه را به خود جلب کرده؛ اما در این مجموعه به مؤلفه‌های سرود ملی توجه نشده است. سرود ملی هر کشور نمایانگر هویت ملی در آن کشور است که باید به آن توجه شایسته‌ای شود؛ بنابراین، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که محتوای کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» به‌گونه‌ای متعادل و متوازن به بیان شاخص‌های هویت ملی ایران پرداخته‌اند که از نظر برنامه‌ریزی زبانی یک نقص به حساب می‌آید. بر این اساس، ضروری است محتوای کتاب‌های درسی فارسی بیاموزیم بار دیگر از منظر مؤلفه‌های هویت ملی ایران مورد بازنگری قرار گیرند تا زمینه مناسبی برای حفظ و رشد هویت ملی نسل جوان فراهم گردد.

نتایج پژوهش حاضر می‌تواند برای مؤلفان و مدرسان کتاب‌های آموزش زبان فارسی کاربردهایی را به همراه داشته باشد. از نظام آموزش و پرورش انتظار می‌رود با توجه به اهمیت موضوع هویت ملی و گسترش فرهنگ ایرانی، در تدوین متون درسی از تمامی مؤلفه‌های هویت ملی استفاده نمایند. نتایج نشان داد مؤلفان و طراحان کتاب درسی نگاه کلیشه‌ای به کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان دارند. مطالعه پژوهش‌هایی که به بررسی جنبه‌های مختلف مؤلفه‌های هویت ملی و بازنمایی آن‌ها در کتاب‌های آموزش زبان فارسی پرداخته است برای مؤلفان و طراحان کتاب درسی ضروری است. استفاده از عناصر هویت ملی ایران در کتاب‌های آموزشی از مواردی است که باید به آن توجه شود. از دیگر مواردی که طراحان و مؤلفان کتاب‌های آموزشی باید به آن توجه کنند نحوه ارائه مؤلفه‌های هویت ملی در سطوح مختلف یک مجموعه است. طبق نتایج

به‌دست آمده، هر سطح از مجموعه «کتاب‌های فارسی بیاموزیم» بیشتر به یک مؤلفه‌ی هویت ملی ایران پرداخته است. توصیه می‌شود در تمامی سطوح یک مجموعه آموزشی به مؤلفه‌های هویت ملی گوناگونی پرداخته شود؛ بنابراین، نتایج به‌دست آمده از این پژوهش می‌تواند در تهیه و تدوین مواد درسی و آموزش کارآمد مفید واقع شود. کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان می‌توانند براساس چهارچوب ارائه‌شده در این پژوهش به تهیه و تدوین منابع آموزشی بپردازند. این چهارچوب بستری مناسب برای معلمان در امر آموزش و فراگیران در امر یادگیری را فراهم می‌کند.

منابع

- اسکندری، ب. (۱۳۹۶). «بررسی، ارزیابی و تحلیل مجموعه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان براساس شاخص‌های کانینگورث (۲۰۰۷)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان دانشگاه علامه طباطبایی. دانشگاه علامه طباطبایی. تهران.
- اسمیت، الف. (۱۳۹۱). *ناسیونالیسم و مدرنیسم؛ بررسی انتقادی نظریه‌های متأخر ملت و ملی‌گرایی*. ترجمه‌ی کاظم فیروزمند. تهران: ثالث.
- ایشانی، ط؛ حاجی حسینی، م. (۱۳۹۶). «نقش کتاب فارسی بخوانیم دوره ابتدایی در هویت ملی»، *فصلنامه مطالعات ملی*. ۱۸ (۲): ۱۱۵-۱۳۱.
- جدیدی محمدآبادی، الف. (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی و علوم اجتماعی پایه ششم ابتدایی از حیث توجه به هویت ملی بر محور استانداردهای مصوب»، *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*. ۳ (۱۱): ۴۸-۴۱.
- جعفری، ف؛ غیثی زارچ، الف. (۱۳۹۷). «جایگاه و نحوه آموزش واژگان برای فارسی‌آموزان چینی»، *جستارهای زبانی*. ۹ (۲): ۱۳۷-۱۱۱.
- حافظ‌نیا، م. (۱۳۹۳). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. چاپ هفدهم. تهران: سمت.
- داورپناه، ز؛ علوی مقدم، ب؛ اله دانه، ب. (۱۳۹۵). «نقد فضای بومی‌سازی‌شده در کتب درسی آموزشی زبان‌های خارجی»، *علوم تربیتی؛ نشریه نوآوری‌های آموزشی*. ۵۷: ۷۰-۴۷.
- داور اردکانی، ن؛ محمودی، ط؛ نواب، س. (۱۳۹۲). «آموزش زبان فارسی، فرصتی مغتنم برای گسترش فرهنگ ایرانی»، *مطالعات ملی*. ۱۴ (۱): ۵۳: ۱۶۰-۱۴۳.
- ذوالفقاری، ح؛ غفاری، م؛ محمودی بختیاری، ب. (۱۳۸۲). *فارسی بیاموزیم (جلد پنجم)*. تهران: انتشارات مدرسه.
- ----- (۱۳۸۲). *فارسی بیاموزیم (جلد چهارم)*. تهران: انتشارات مدرسه.
- ----- (۱۳۸۶). *فارسی بیاموزیم (جلد سوم)*. تهران: انتشارات مدرسه.
- ----- (۱۳۹۸). *فارسی بیاموزیم (جلد اول)*. ویراست دوم. تهران: انتشارات مدرسه.
- ----- (۱۳۹۹). *فارسی بیاموزیم (جلد دوم)*. ویراست دوم. تهران: انتشارات مدرسه.
- صانعی مهر، ز، رزم آزما، پ. (۱۳۹۹). «تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی مقطع ابتدایی از نظر میزان توجه به هویت ملی و هویت دینی»، *نشریه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام* ۸ (۲): ۲۰۱-۱۸۵.

- عظیمی، س؛ لعل شاطری، م. (۱۳۹۸). «نمادهای هویت ملی ایران و افغانستان در کتاب‌های تاریخ دهم و یازدهم»، فصلنامه خراسان بزرگ. ۹ (۳۱): ۸۵-۹۶.
- غریبی، الف؛ صحرائی، ر. (۱۳۹۲). «کارکردهای زبانی: واکاوی نیازهای زبانی کارکردی فارسی‌آموزان»، پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان. ۲ (۳): ۳۷-۵۳.
- غیاثی زارچ، ا؛ جعفری، ف. (۱۳۹۹). «تحلیل خطاهای مشترک نوشتاری زبان‌آموزان غیرفارسی‌زبان»، فصلنامه علمی - پژوهشی زبان‌پژوهی دانشگاه الزهراء (س)، ۳۴ (۱۲): ۱۷۷-۲۰۴.
- گرمی، ب. (۱۴۰۰). «بررسی میزان توجه به هویت ملی در اشعار کتاب‌های درسی دوره ابتدایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته علوم تربیتی، گرایش برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.
- لقمان‌نیا، م؛ خامسان، الف. (۱۳۸۹). «جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش ایران». فصلنامه تحقیقات فرهنگی. ۲ (۳): ۱۷۱-۱۴۷.
- لقمان‌نیا، م؛ خامسان، الف؛ احمدی یگانه، ط. (۱۳۹۱). «توافق و عدم توافق در زمینه مؤلفه‌های هویت ملی و تلویحات آن در نظام آموزش و پرورش ایران»، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. ۹ (۲): ۳۸-۵۸.
- مرادصحرائی، ر. (۱۳۹۱). «چشم‌انداز آموزش زبان فارسی به غیرایرانیان از منظر برنامه‌ریزی درسی»، مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی. ۴ (۱): ۹۷-۱۱۳.
- مهدوی‌پور، م. (۱۳۹۷). «بررسی بازنمایی هویت‌های چندگانه در کتب آموزش زبان و فرهنگ ایران به غیرفارسی‌زبانان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور. مرکز تهران جنوب.
- مهدی‌نژاد، ع؛ کامیابی گل، ع؛ ابراهیمی، ش. (۱۴۰۰). «بازنمایی نمادهای هویت ملی در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مرکز دانشگاه فردوسی مشهد»، اولین کنفرانس علوم تربیتی، روان‌شناسی و علوم انسانی: ۱۸-۱.
- موسی‌پور میاندهی، پ؛ منصوری، م. (۱۴۰۱). «تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۰ براساس میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی دانشگاه فرهنگیان»، فصلنامه علمی تخصصی و پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی. ۴ (۱۱): ۱۰۷-۱۲۷.
- ناجی میدانی، الف؛ پیش‌قدم، ر؛ غضنفری، م. (۱۳۹۳). «نقش فرهنگ بومی در کلاس‌های زبان انگلیسی: مقایسه‌ی سه دیدگاه متفاوت»، مطالعات زبان و ترجمه. ۴۷ (۴): ۹۷-۱۰۷.
- هاشمی، ض؛ قربانعلی‌زاده، م. (۱۳۹۳). «هویت ملی در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی»، مطالعات ملی. ۱۵ (۴): ۴۹-۷۱.
- یوسفی، ع. (۱۳۹۷). «روابط بین‌قومی و تأثیر آن بر هویت اقوام در ایران»، فصلنامه مطالعات ملی. ۲ (۸).
- Lov-Beer, A. (2016). "School history, national history and the issue of national identity". *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*: 1-7.
- Wang, D. (2016). "Learning or becoming: ideology and national identity in textbooks for international learners of Chinese". *Cogent Education Curriculum and Teaching Studies*, 1: 1-16.